

Gheorghe Fleșer

Alba Iulia

o istorie urbană ilustrată

Ediție îngrijită de
Cecilia-Ioana și Vasile Soare

Date despre autor de
Rada Fleșer

Postfață de
Gabriela Mircea

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

Cluj-Napoca, 2018

SUMAR

MIHAI VITEAZUL la ALBA IULIA. O poezie de Gheorghe Fleșer	5
DATE DESPRE AUTOR de Rada Fleșer	7
ARGUMENT	9
ETAPE ȘI CARACTERISTICI ÎN DEZVOLTAREA ISTORICĂ ȘI EDILITAR-URBANISTICĂ A ORAȘULUI ALBA IULIA	10
REPERE CRONOLOGICE	14
EDIFICII ISTORICE – OBIECTIVE TURISTICE DIN CETATEA ALBA IULIA (HARTĂ) ...	16
FORTIFICAȚIILE ORAȘULUI	18
A P V L V M – CENTRU STRATEGIC ȘI AȘEZARE URBANĂ	19
CETATEA MEDIEVALĂ	25
CETATEA BASTIONARĂ ÎN SISTEM VAUBAN	33
ANSAMBLUL EDILITAR-URBANISTIC DIN CETATEA ALBA IULIA	51
A. EDIFICII DE CULT	52
REȘEDINȚE, SEDII ADMINISTRATIVE ȘI INSTITUȚIONALE	67
ȘCOLI, BIBLIOTECI, ARHIVE, TIPOGRAFIA	74
B. EDIFICII CIVILE	78
C. EDIFICII CU DESTINAȚIE MILITARĂ	83
MONETĂRIA DE STAT (DEMOLATĂ)	102
AMENAJĂRI URBANISTICE	105
ALBA IULIA ÎN REPREZENTĂRI CARTOGRAFICE ȘI ICONOGRAFICE	112
GLOSAR	132
INDEX	135
ABREVIERI BIBLIOGRAFICE	137
LISTA ILUSTRAȚIILOR	140
POSTFAȚĂ.	
CÂTEVA CONSIDERAȚII ISTORICE ȘI ISTORIOGRAFICE de Gabriela Mircea	145

**MIHAI VITEAZUL
la
ALBA IULIA**

VITEAZULE! Când ai intrat
În Alba, pe atunci regală,
În cale nimeni nu ți-a stat
Să faci ce alții nici visară.

Când porțile ți s-au deschis
Hotar de Țară-ai desenat.
Și din măreața faptă și-al tău vis
Ideal de Unitate-ai întrupat.

Din neodihna ta de om
Mânat de pohta legendară,
Te-ai întronat aici, ca Domn,
Făcând din Alba – capitală.

Lucrarea ta e dăinuită
În contra celor care-ncearcă
Să-ți șteargă fapta strălucită
Și gloria de altădată.

Astăzi, privirea ta e tristă,
Mânia-ți stă să izbucnească,
Când, în Cetatea noastră Albă,
Prezența ta se vrea uitată.

În ritm de tobă, trupe ostășești
Mărșăluiesc sus, pe colină,
Purtând însemne împărătești
Cu numele de Carolină.

Mărite Domn! Te așteptăm
Din nou, cu porțile deschise,
Speranță doar în tine-avem
Să împlinești și alte vise.

Strunește-ți calul și coboară,
La Alba tronul te așteaptă.
Cu barda scrie-n zid de piatră:
Aicea sunt! Nu plec vreodată!

Aceste versuri se doresc a fi o replică literară dată celor care, „inspirați” de una din nominalizările orașului în secolul al XVIII-lea – ALBA CAROLINA –, au preluat-o pentru a desemna cu ea CETATEA ALBA IULIA. Astfel, se promovează în spațiul public o denumire folosită în trecut de autorități, îndeosebi în actele oficiale, neagreată însă de majoritatea locuitorilor.

Devenită unul dintre simbolurile orașului, **cetatea din secolul al XVIII-lea nu trebuie despărțită de numele consacrat al așezării – ALBA IULIA** – fortificația incluzând în perimetrul zidurilor elemente reprezentative ale unei istorii multiseculare.

Cetatea ALBA IULIA a fost și va trebui să rămână cea mai potrivită asociere nominală între oraș și fortificație.

Gheorghe Fleșer, Alba Iulia, 4 iulie 2015

Date despre autor

Fiu al familiei Florian și Ludovica Fleșer, Gheorghe Fleșer s-a născut în localitatea Benic, județul Alba, la 2 iulie 1948.

A urmat clasele primare și gimnaziale în satul natal, apoi cele liceale în cadrul Liceului „Horea, Cloșca și Crișan”, din Alba Iulia. În anul 1965 a susținut examenul de admitere la Facultatea de Istorie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, ale cărei cursuri le-a absolvit în anul 1971. La scurt timp după absolvirea facultății, și-a început activitatea profesională ca muzeograf – și, mai apoi, director – la Muzeul Mixt din Sebeș – Alba.

Din anul 1975 s-a transferat la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia, unde a activat în cadrul Oficiului Județean al Patrimoniului Cultural Național (începând din 1976). În calitate de șef de secție, a coordonat Comisia de expertiză a oficiului, menită să identifice, să întocmească evidența și clasarea bunurilor de patrimoniu de pe raza întregului județ Alba.

După desființarea Oficiului Județean al Patrimoniului Cultural Național, a activat, în anii 2001-2010, ca muzeograf I A, la secția de *istorie medie* și *istoria artei* a muzeului albaiulian, preocupându-se mai ales de achiziționarea obiectelor cu valoare artistică patrimonială, contribuind astfel la organizarea și la îmbogățirea colecției de artă a Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia care, grație strădaniei sale, încă din timpul funcționării Oficiului Patrimonial al Județului Alba, dar și ulterior, s-a diversificat și înălțat valoric prin includerea unor lucrări datorate unor artiști ca M. Meuselbach, R. Brandsch, Sava Henția, Sava Albescu, Rudolf Schweitzer-Cumpăna, Traian Achim ș.a., cât și prin redactarea unor studii și volume dedicate acestora, sau unor artiști ai zonei, de mult uitați, ca Ioan Costandea ș.a. A jucat același rol și prin raportare la colecțiile muzeale din domeniile arheologiei, numismaticii, etnografiei, obiectelor de cult etc.

Rezultatele cercetărilor sale s-au concretizat în studii de specialitate, unele cu valențe monografice, dedicate, **îndeosebi, orașului și cetății Alba Iulia**. Dintre volumele de autor, sau în colaborare, pot fi amintite: *Oameni și fapte din trecutul județului Alba în memoria urmașilor* (Alba Iulia, 1996, în colaborare cu Nicolae Josan și Ana Dumitran); *Sava Henția – 150 de ani de la nașterea artistului* (Alba Iulia, 1998 – Catalog de expoziție); *Eugen Handelsmann – Expoziție comemorativă* (Alba Iulia, 1999); *Repertoriul bisericilor românești de zid din județul Alba* (Alba Iulia, 1999); *Rudolf Schweitzer-Cumpăna în colecția Muzeului Național al Unirii* (Alba Iulia, 2000); *Biserici românești de zid din județul Alba* (Alba Iulia, 2001); *Pictori sebeșeni de ieri și de azi* (Alba Iulia, 2004, în colaborare cu Radu Totoianu); *Biserica „Învierea Domnului” din Sebeș* (Alba Iulia, 2005, în colaborare cu Ioana Rustoiu); *Biserici românești de zid din județul Alba. Vol. I. Protopopiatul Ortodox Sebeș* (Alba Iulia, 2005, în colaborare cu Ioana Rustoiu și Ana Dumitran); *Sava Albescu (1885-1957). 50 de ani de la moartea artistului* (Alba Iulia, 2007); *Alba Iulia. O istorie urbană ilustrată* (Ghimbav, 2008); *Un destin sub semnul Marii Uniri, viața și creația pictorului Traian Achim (1885-1945)* (Alba Iulia, 2008, în colaborare cu Gabriela Mircea); *Alba Iulia. Orașul și monumentele sale în imagini de epocă* (Alba Iulia, 2009); *Portul Mureșului la Alba Iulia* (Alba Iulia, 2015); *Cetatea Alba Iulia. Dezvăluiri fundamentale într-un manuscris vienez – 1865* (Cluj-Napoca, 2017).

Dintre studiile sale, publicate în diferite reviste, remarcăm **îndeosebi** fundamentala lucrare dedicată *plasticii baroce a cetății Alba Iulia* (1980), realizată în colaborare cu istoricul de artă Nicolae Sabău și apărută în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*. Menționăm de asemenea studiile referitoare la plastica figurativă, din piatră, a *Catedralei romano-catolice* din Alba Iulia (1979 și 2008), când s-a ocupat de elementele baroce și, mai apoi, de cele romanice ale edificiului, pe cel dedicat reprezentărilor baroce ale *Sfântului Ioan de Nepomuk* de pe teritoriul județului Alba (2002) și, nu în ultimul rând, colaborările, pe diverse teme, cu Alexandru Popa (1974), Ioan Raica (1976), Mihai Blăjean și Eugen Stoicovici (1983), Toma Goronea (1990-1993), Mircea Sabău-Tătar (1994), Radu Ciobanu (1998), Constantin Inel (2000), Ioana Rustoiu (2007) ș.a.

Simpla înșiruire a acestor titluri de lucrări științifice și situații relevă pasiunea și lipsa de odihnă cu care și-a exercitat profesiunea, până la pensionarea sa, în 2010, după aproape 4 decenii de activitate pe tărâmul muzeistic și istoric românesc.

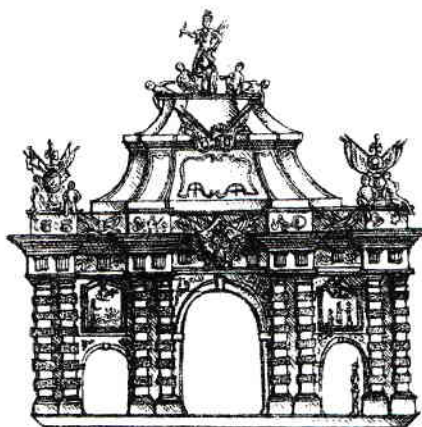
Gheorghe Fleșer s-a stins din viață la 25 august 2016, lăsând un imens regret în sânul familiei sale, dar și în rândul celor care l-au cunoscut.

Rada Fleșer

Existența îndelungată și importanța evenimentelor desfășurate au generat o relație evidentă între rolul îndeplinit de orașul Alba Iulia ca important centru strategic, politic și religios al Transilvaniei și valoarea arhitectural-istorică a monumentelor sale.

Grupate într-un ansamblu bine delimitat și protejat de fortificații care s-au suprapus în limitele aceluiași perimetru sau pe o suprafață mai amplă – castrul roman, vechea cetate medievală, cetatea bastionară în sistem Vauban –, edificiile orașului se constituie astăzi în obiective de interes turistic, chiar dacă unele dintre ele și-au pierdut funcțiile seculare, în urma multiplelor transformări sau a noilor destinații primite.

O încercare de reconstituire, cu ajutorul surselor documentare scrise și al imaginilor de epocă, a principalelor etape edilitar-urbanistice din trecutul orașului Alba Iulia ne dezvăluie aspecte specifice, în care originea romană, fortificațiile succesive și importanța așezării și-au pus amprenta puternică asupra arhitecturii locale, de la tipologia și destinația construcțiilor la înfățișarea de ansamblu a orașului.

ETAPE ȘI CARACTERISTICI ÎN DEZVOLTAREA ISTORICĂ SEDILITAR-URBANISTICĂ A ORAȘULUI ALBA IULIA

Orașul Alba Iulia își datorează în mare măsură existența și caracteristicile evolutive tradiției și moștenirilor antichității romane, castrul Legiunii a XIII-a Gemina și așezările civile adiacente marcând istoria localității sub aspectele sale majore: teritoriale, demografice, edilitare.

Păstrate în condiții vitrege și transmise fragmentar, vestigiile primelor așezări au stat la baza genezei, în Evul Mediu, a unui nou centru urban și adoptării denumirilor acestuia de BĂLGRAĐ sau ALBA IULIA (Weissenburg, Gyulafehérvár).

Dezvoltat în interiorul și imediata apropiere a cetății medievale, noul oraș s-a dovedit a fi, la rândul său, continuatorul în timp al anticului Apulum, realizându-se astfel la altă scară și în altă etapă istorică configurația topografică a vechilor întemeieri romane.

De la începuturile sale, orașul Alba Iulia s-a dezvoltat în două zone distincte: o zonă închisă, protejată de o incintă fortificată, în care se aflau sediile instituționale și rezidențele orașenilor privilegiați, și o zonă deschisă, destinată populației majoritare, formată din agricultori, meșteșugari, comercianți și soldați, care s-a extins liber, neîngrădită, în exteriorul zidurilor.

Această caracteristică a influențat întreaga evoluție teritorial-urbanistică a orașului de-a lungul secolelor, ansamblul edificiilor din cetate devenind un centru urban important pentru o perioadă relativ îndelungată, în timp ce mult mai populatele și întinsele cartiere din afara zidurilor (Sfânta Maria, Cărmidari, Lipoveni) au fost neglijate, supuse mai frecvent atacurilor străine și mai ales hotărârilor arbitrare ale autorităților militare austriece care, la începutul secolului al XVIII-lea, în scopul edificării noii cetăți, mult mai ample, au ordonat dărâmarea caselor și strămutarea forțată a locuitorilor. Aceștia au fost nevoiți să părăsească sub amenințare terenurile prielnice situate pe terasa platoului de vest, pentru a se stabili în lunca mlăștinoasă de la baza fortificației, unde își întemeiază o nouă așezare.

În condițiile dispariției complete a edificiilor din cartierele exterioare zidurilor, reconstituirea evoluției orașului medieval Alba Iulia se poate face în mod exclusiv cu referire la aspectele edilitar-urbanistice ale suprafeței din interiorul cetății, aleasă ca zonă rezidențială și devenită centrul urban al așezării.

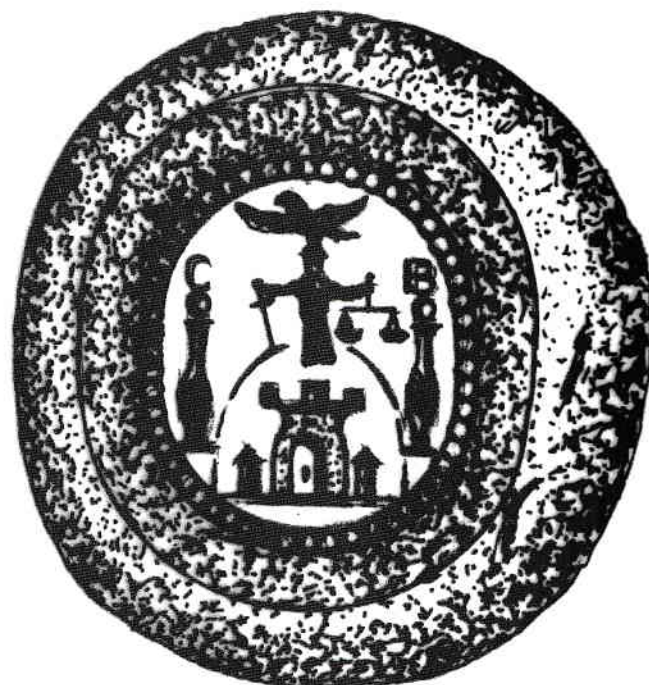
Etapela mari ale dezvoltării orașului interior au depins de importanța și rolul îndeplinite succesiv sau în același timp de așezare, ca centru religios, politic, administrativ, cultural sau militar al Transilvaniei.

Până în prima jumătate a secolului al XVI-lea, puterea locală s-a aflat sub jurisdicția autorităților religioase, reprezentate prin Episcopia romano-catolică și Capitlul episcopal de la Alba Iulia, astfel încât, la acea dată, și ansamblul urbanistic din cetate era dominat de o arhitectură cu caracter religios, alcătuită în special din edificii de cult (catedrala romano-catolică, bisericile și mănăstirile ordinelor călugărești ale augustinienilor, dominicanilor și cele ale călugărițelor benedictine), din clădirile instituționale destinate învățământului religios (școli, seminarii, gimnazii), la care pot fi asociate rezidențele slujitorilor cultelor, în special cele ale marilor demnitari (palatul episcopului și palatul prepozitului).

Din anul 1541, odată cu întemeierea Principatului Autonom al Transilvaniei, Alba Iulia își evidențiază trăsăturile de oraș-capitală. În timpul domniei unor principii ca Ioan Sigismund Zápolya (1541-1551; 1556; 1559-1571); Sigismund Báthory (1581-1597; 1598-1599; 1601-1602); Gabriel Bethlen (1613-1629); Gheorghe Rákóczi I (1630-1648) și Gheorghe Rákóczi al II-lea (1648-1660), orașul din cetate va parcurge cea mai înfloritoare perioadă, rolul său instituțional cunoscând o dezvoltare aparte, mai ales în domeniile de interes public: urbanistic, administrativ, cultural, asistență socială. Fenomenul se reflectă în plan constructiv prin lucrările de infrastructură, de amplificare, înnoire și înzestrare a edificiilor reprezentative pentru o curte și o cetate princiară.

Dietele au votat ani de-a rândul obligativitatea prestațiilor în muncă gratuită pe șantierele de construcție deschise la Alba Iulia: rezidența princiară, aprovizionarea cu apă, repararea și curățarea străzilor, amenajarea spațiilor verzi, înlocuirea construcțiilor dărăpănate din lemn cu altele noi din piatră și cărămidă, asigurarea securității locuitorilor prin consolidarea zidurilor cetății și modernizarea sistemului de fortificație.

Frământările interne, devastatoarele și repetatele expediții turco-tătare (1658; 1661-1662) și mai ales interesele străine reprezentate prin autoritățile imperiale austriece, care și-au impus dominația în Transilvania la începutul secolului al XVIII-lea, au făcut ca orașul Alba Iulia să cunoască cea de-a treia ipostază a sa, aceea de așezare importantă din punct de vedere militar. Rolul politic al orașului s-a diminuat după transferarea capitalei principatului la Sibiu (1711)

I – *Sigilii (embleme)*, ale orașului și cetății Alba Iulia.
Sec. XVII; XVIII; XX

însă, prin edificarea unei importante cetăți în stil Vauban, care se dorea a fi „fortificația capitală din Transilvania”, Alba Iulia devine un puternic centru militar al noii stăpâniri austriece. În acest scop ia naștere la Alba Iulia, în 4 noiembrie 1715, un amplu șantier de edificare a unei cetăți bastionare, lucrările incluzând deopotrivă reconstrucția incintei, în vederea asigurării trupelor încartiruite cu spații de cazare sau utilitățile necesare.

Într-un ansamblu cu o destinație care se dorea exclusiv militară, clădirile, indiferent de domeniul din care făceau parte, au fost vizate de autorități pentru a fi trecute în proprietatea armatei. Lipsa spațiului de construcție într-un perimetru limitat la o incintă fortificată și, mai ales, regimul de proprietate al clădirilor și terenului aflate sub jurisdicția cultelor (Episcopia romano-catolică sau ordinele călugărești ale iezuiților, franciscanilor și trinitarienilor) au întârziat și împiedicat autoritățile în aplicarea măsurilor inițiate pentru a transforma cetatea într-o zonă rezervată militarilor.

Abia după 1783 ordinele religioase au fost desființate prin decret imperial, de Iosif al II-lea, bisericile și mănăstirile fiind demolate sau rechiziționate, pe locul lor construindu-se noi cazărmi (în zona mănăstirii franciscanilor s-a amplasat cazarma Franz Josef), sau au fost transformate temporar în magazine (mănăstirea iezuiților), școli sau biblioteci (mănăstirea trinitarienilor).

Realizată în etape, problema încartuirii trupelor nu și-a găsit finalitatea, astfel încât, la 1900, familiile ofițerilor se mai aflau răspândite în diferite clădiri din cetate, militare, religioase sau civile. De cele mai multe ori, pentru cazarea trupelor staționate temporar și pentru îngrijirea bolnavilor sau a răniților, în timpul conflictelor, se foloseau spațiile instituțiilor publice, clădirile școlare fiind cele mai solicitate.

Chiar dacă problemele militare n-au fost rezolvate în totalitate, instalarea garnizoanei austriece în cetatea Alba Iulia a însemnat foarte mult în schimbarea aspectului zonei interioare în urma lucrărilor de modernizare întreprinse, de la aducțiunea apei, canalizare, refacerea tramei stradale, amenajarea pieței sau a spațiilor verzi, la noile tipuri de clădiri cu destinație militară.

Alcătuیت inițial din așezăminte mănăstirești, imobile destinate învățământului religios sau laic, rezidențe nobiliare sau case ale orășenilor, ansamblul arhitectural din cetatea Alba Iulia a fost transformat în cele din urmă într-un vast complex militar, cu edificii care se disting prin monumentalitatea proporțiilor, sobrietatea fațadelor, uniformitatea planurilor, numărul redus și dispunerea izolată, retrasă de la aliniamentul stradal pe suprafața unor careuri care se grupează în jurul pieței centrale. Cu o asemenea alcătuire și sub o asemenea înfățișare, în prezența numeroșilor soldați

cu îndeletniciri specifice, orașul și-a pierdut în mare parte trăsăturile de așezare civilă, cetatea îndeplinindu-și rolul de important centru militar, rămânând până în contemporaneitate o zonă semi-închisă (chiar interzisă în anumite momente), care și-a păstrat la adăpostul zidurilor aproape intactă structura interioară.

După marea strămutare a locuitorilor din jurul incintei cetății, operațiune care a avut loc la sfârșitul sec. al XVIII-lea, două veacuri mai târziu, în urma creșterii numerice a populației, construcțiile orășenilor reocupă fostele terenuri evacuate (glacisul sau zona de protecție a cetății), până la limita zidurilor, fără a se ajunge însă la măsuri de demolare a acestora, decât în situația specială legată de edificarea Catedralei ortodoxe din anul 1922. În asemenea condiții, cetatea Alba Iulia rămâne un caz singular în istoria fortificațiilor transilvane, reușind să-și păstreze intact sistemul de apărare, iar la adăpostul acestuia, un valoros patrimoniu de construcții.

Aspecte demografice

Începuturile orașului medieval Alba Iulia se regăsesc în succesiunea pe aceeași vatră a unor importante așezări fortificate preexistente: anticul Apulum și Bălgradul voievodal. După încheierea campaniilor de cucerire a Transilvaniei, noile autorități maghiare și-au grefat propriul sistem instituțional pe locul acestui centru străvechi autohton, reutilizându-l și transformându-l într-o așezare cu caracter urban reprezentativ. Devenită cetate regală, rezidență episcopală, capitală de principat autonom și garnizoană militară austriacă, Alba Iulia va fi, în toate aceste etape, principalul centru politic, administrativ, religios, cultural și militar al Transilvaniei.

În pofida acestor atribute, evoluția teritorială și demografică a orașului medieval Alba Iulia a fost limitată la caracteristicile unei așezări urbane de mici dimensiuni, chiar dacă aceasta s-a dezvoltat și în afara zonei istorice fortificate.

Cauzele acestei evoluții specifice se regăsesc deopotrivă în secolele de jurisdicție episcopală, exercitate în dauna statutului de oraș liber, dobândit tardiv (jumătatea sec. al XVI-lea) și pentru un timp prea scurt (150 de ani), la începutul secolului al XVIII-lea instalându-se ocupația trupelor austriece. La toate acestea s-au adăugat calamitățile naturale, epidemiile, invaziile străine și conflictele militare.

Alcătuیتă din etnici maghiari care i-au îndepărtat pentru o lungă perioadă pe autohtoni în afara zidurilor,

populația din cetate îndeplinea diverse funcții și servicii în cadrul instituțiilor cu caracter politic, administrativ și religios nou-înființate: Episcopia romano-catolică, capitulul și numeroasele așezăminte ale ordinelor călugărești, însumând peste 1.000 de oameni. Majoritară, dar eterogenă ca naționalitate și ocupații, populația de agricultori, meșteșugari, comercianți și ostași locuia în cartierele răspândite liber, în exteriorul zidurilor, la vest, nord și sud de cetate. Dezvoltarea edilitară și demografică a orașului Alba Iulia a fost afectată de invazia tătarilor din 1241, când palatele, bisericile și casele au fost distruse, locuitorii fiind uciși, luați în captivitate, o altă parte ascunzându-se în munți, pentru ca la numai câțiva ani, în timpul răscoalei sașilor din 1277, cei peste 2.000 de refugiați în biserica-catedrală să fie arși de vii.

Pentru redresarea situației și repopularea teritoriilor, regii maghiari au acordat o serie de proprietăți și scutiri de taxe pentru episcopie și capitolul și pentru toți cei care se așază pe moșile acestora, cunoscându-se cazul a 60 de familii de români care au răspuns la asemenea înlesniri.

Trecerea orașului în posesia episcopiei la 1278 (în timpul regelui Béla al IV-lea și al fiului său Ștefan al V-lea) a însemnat, cel puțin în prima fază de acumulare a unor imense bogății pentru episcopie și capitolul, o stagnare a evoluției orașului și a creșterii numerice a populației, aceasta neputându-se bucura de drepturile acordate locuitorilor orașelor libere regale ca: Sibiu, Clujul, Brașovul, Sighișoara etc. Mai mult, în 1341, în urma conflictelor dintre episcop și voievod, o parte a orașului a fost incendiată.

Capitală a principatului Transilvaniei de la mijlocul secolului al XVI-lea, Alba Iulia devine oraș liber, creându-se condițiile favorabile unei dezvoltări rapide în plan economic, edilitar și demografic. Programul constructiv inițiat de unii principii (Gabriel Bethlen, Gheorghe Rákóczi I, Gheorghe Rákóczi al II-lea și Mihail Apaffy) pentru modernizarea orașului, ordinele repetate la muncă obștească emise în anii 1626, 1633 și 1638, viața intensă și luxoasă de la curtea princiară, înființarea unor ateliere manufacturiere (monetăria, turnătoria de tunuri), organizarea activităților culturale și de învățământ (școli, biblioteci, tipografia), târgurile săptămânale sau sezoniere denotă încercările principilor de a face din Alba Iulia un adevărat oraș-capitală a Transilvaniei, la care și-a adus însă contribuția o mare mulțime de oameni, localnici sau străini.

La 1595, iezuitul Giorgio Tomasi menționează prezența masivă a locuitorilor orașului de diferite națiuni: români, greci (macedonieni), unguri, și o mulțime de oșteni din garda principelui, aceștia din urmă locuind deopotrivă în palat și în afara zidurilor.

Cu toate acestea, orașul Alba Iulia nu ajunge în rândul marilor așezări urbane ale Transilvaniei, poate și din cauza lipsei de securitate a locuitorilor din vechea cetate (depășită ca sistem de apărare), dar mai ales a celor din afara zidurilor, perioada de instabilitate de după domnia lui Mihai Viteazul și mai ales invaziile nimicitoare din anii 1658 și 1661-1662 determinând părăsirea orașului de autorități, ultimul principe, Mihail Apaffy, locuind mai mult la Făgăraș.

Într-o conscripție a orașului din anul 1673, din totalul celor 530 de terenuri aflate în cartierele Sfânta Maria, Căramidari și Lipoveni, 112 erau libere și pustii. Din păcate, nu se menționează situația parcelor și a străzilor din cetate, care reprezenta 1/3 din suprafața orașului și numărul locuitorilor, care la acea dată nu depășea cifra de 3000 de oameni.

Edificarea cetății bastionare de tip Vauban în locul vechii fortificații rectangulare, la începutul secolului al XVIII-lea, a însemnat nu numai schimbarea configurației generale a orașului, ci și o nouă depopulare a acestuia. Demolarea caselor de pe platoul din vestul fortificației și evacuarea forțată a populației, care a fost nevoită să-și construiască locuințele pe terenul mlăștinos de la baza cetății, i-au determinat pe mulți cetățeni să plece în alte orașe, stabilindu-se în special la Cluj și Aiud.

Acest fenomen este reliefat în statistica administrației austriece făcută între anii 1760 și 1762, când Alba Iulia nu atingea 5.000 de locuitori (inclusiv garnizoana cetății), situându-se pe locul 14 în rândul orașelor Transilvaniei, pentru ca în 1792 să ajungă la 6.300 de locuitori, fiind al 11-lea oraș.

Componenta populației era în continuare eterogenă, fiind alcătuită din români, maghiari, germani și relativ numeroși evrei, Alba Iulia fiind primul oraș din Transilvania pe raza căruia li s-a permis acestora să se stabilească, printr-un ordin emis de împărăteasa Maria Tereza. Și din punct de vedere social stratificarea era evidentă. Într-o statistică din anul 1808, din cei 1.039 de capi de familie, 16 erau iobagi, 146 jeleri, 460 țărani liberi, 216 nobili, 192 alte categorii sociale.

După un regres demografic înregistrat ca urmare a conflictelor militare din anii 1848-1849, odată cu avântul economic general al Transilvaniei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și inițierea unor legături feroviare între orașul Alba Iulia și celelalte așezări urbane, se constată un spor al populației, constant, dar modest, ajungându-se în 1780 la aproximativ 8.000 de locuitori. Sporul evident înregistrat după 1900 se datorează integrării în componența orașului a cartierului Partoș și afluxului populației din mediul rural, numărul locuitorilor orașului ajungând la peste 12.000 de persoane.